

Віктор ЧЕРНИЙ,*orcid.org/0009-0008-5969-9860*

концертмейстер кафедри мистецької освіти

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) *viktorchernij815@gmail.com*

ЧИТАННЯ НОТ З ЛИСТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МУЗИКАНТА

У статті говориться про те, що читання нот з листа є однією з ключових навичок професійного музиканта, що сприяє швидкому освоєнню нового репертуару, адаптації до різних музичних стилів і ефективній роботі в ансамблі. Ця навичка розвиває когнітивні, технічні, емоційно-естетичні та комунікативні компетентності виконавця. Вона дозволяє не лише покращити технічну підготовку, а й сприяє розвитку музичного мислення, координації, концентрації та стресостійкості.

Відзначено, що опанування навички читання нот з листа сприяє розвитку професійних компетентностей музиканта. Виконавська компетентність допомагає швидко орієнтуватися в нотному тексті, покращує моторику та координацію. Теоретико-музична компетентність забезпечує глибше розуміння сольфеджіо, гармонії, ритміки. Комунікативна компетентність необхідна для ансамблевого та оркестрового музикування, покращує взаємодію з диригентом і колегами. Психологічна компетентність допомагає зменшити рівень тривожності під час виступів та розвиває адаптивність. Художньо-естетична компетентність сприяє розширенню музичного світогляду та глибшому розумінню стилістики. Кар'єрна компетентність забезпечує конкурентоспроможність виконавця на музичному ринку.

Для розвитку читання нот з листа використовують низку методів, серед яких поступове ускладнення матеріалу, щоденне читання коротких фрагментів, інтервальне читання, попередній аналіз нотного тексту, використання метронома, читання різними ключами, ансамблеве читання, ритмічні вправи, ментальне читання нот та використання цифрових технологій. Усі ці підходи спрямовані на формування універсального, адаптивного та впевненого у своїх силах музиканта, здатного до швидкої орієнтації в будь-якому нотному матеріалі та ефективного виконання в різних музичних умовах.

Таким чином, читання нот з листа є не лише технічною навичкою, а й комплексним засобом розвитку професійної майстерності музиканта. Його систематичне тренування сприяє становленню висококваліфікованого виконавця, здатного успішно працювати як у сольному, так і в ансамблевому музикуванні.

Ключові слова: музикант, ноти, читання нот, нотний лист, професійні компетентності.

Viktor CHERNII,*orcid.org/0009-0008-5969-9860*

Concertmaster at the Department of Art Education

Ivan Franko Zhytomyr State University

(Zhytomyr, Ukraine) *viktorchernij815@gmail.com*

SHEET MUSIC SIGHT-READING AS A MEANS OF DEVELOPING A MUSICIAN'S PROFESSIONAL COMPETENCIES

The article discusses the fact that sight-reading is one of the key skills of a professional musician, facilitating the rapid mastery of new repertoire, adaptation to different musical styles, and effective ensemble performance. This skill develops the performer's cognitive, technical, emotional-aesthetic, and communicative competencies. It not only enhances technical proficiency but also contributes to the development of musical thinking, coordination, concentration, and stress resilience.

It is noted that mastering the skill of sight-reading fosters the development of a musician's professional competencies. Performance competence helps musicians quickly navigate sheet music, improving motor skills and coordination. Theoretical-musical competence ensures a deeper understanding of solfeggio, harmony, and rhythm. Communicative competence is essential for ensemble and orchestral performance, enhancing interaction with conductors and colleagues. Psychological competence helps reduce performance anxiety and develop adaptability. Artistic-aesthetic competence expands musical horizons and deepens stylistic understanding. Career competence ensures the performer's competitiveness in the music industry.

To develop sight-reading skills, various methods are used, including the gradual complication of material, daily reading of short fragments, interval reading, preliminary analysis of sheet music, the use of a metronome, reading in different clefs, ensemble reading, rhythmic exercises, mental sight-reading, and the application of digital technologies.

All these approaches aim to shape a versatile, adaptable, and confident musician capable of quickly navigating any musical score and performing effectively in various musical contexts.

Thus, sight-reading is not just a technical skill but a comprehensive means of developing a musician's professional mastery. Its systematic training contributes to the formation of a highly qualified performer capable of successfully working in both solo and ensemble music-making.

Key words: musician, sheet music, sight-reading, musical notation, professional competencies.

Постановка проблеми. У сучасному музичному просторі навичка читання нот з листа є важливою складовою професійної підготовки музиканта, оскільки вона забезпечує швидке засвоєння нового репертуару, гнучкість у виконанні та здатність працювати в різних музичних жанрах. В умовах динамічного розвитку музичної індустрії, де часто доводиться оперативно адаптуватися до змін у програмі, виконувати складні твори без попередньої підготовки або імпровізувати в реальному часі, вміння читати ноти з листа стає незамінною компетентністю. Крім того, ця навичка необхідна для ансамблевої та оркестрової гри, де важливо не лише правильно виконувати свою партію, а й синхронізуватися з іншими музикантами, дотримуючись загальної структури твору та диригентських вказівок. Враховуючи, що в академічній та естрадній музиці зростає потреба в універсальних виконавцях, які можуть легко працювати з будь-яким нотним матеріалом, проблема розвитку навички читання з листа набуває особливої значущості.

Для ефективного формування цієї навички необхідно застосовувати комплексний підхід, який включає різні методи: поступове ускладнення матеріалу, роботу з метрономом, розвиток ритмічного чуття, інтервальне читання, читання в різних ключах та ментальне опрацювання нотного тексту без інструменту. Особливо важливою стає інтеграція цифрових технологій, які дозволяють розширити можливості навчання та зробити його більш інтерактивним. Також слід враховувати психологічний аспект, адже страх помилитися під час читання з листа може стримувати музиканта та впливати на його виконавську впевненість. Тому розробка ефективних методик навчання читання нот з листа є актуальним завданням сучасної музичної педагогіки, що сприяє формуванню високого рівня професійної компетентності музикантів та їх конкурентоспроможності в мистецькому середовищі.

Аналіз досліджень. Проблематика читання нот з листа як засобу формування професійних компетентностей музиканта привертала увагу багатьох дослідників. Теоретичні положення розвитку цієї навички у музикантів висвітлювалися у дослідженнях Л. Баренбойма, Й. Гата, М. Грінберга, Ф. Куперена, Г. Нейгауза, А. Хальма та інших.

Методичні аспекти навчання читання нот з листа розглядаються у напрацюваннях Л. Баренбойма, Л. Горелашвілі, Л. Доценко, Г. Кваснички, О. Кочелаба, М. Моїсєєвої та ін. Вагому практичну цінність у дослідженні даної проблематики несуть праці В. Бриліна, Л. Зарі, Н. Лисіної, Я. Мединя, Л. Остапенко, Д. Слободніченко, В. Тітовича, в яких розглядаються головні аспекти музичного виконавства та, зокрема, питання розвитку навички читання нот з листа як необхідної складової професійної підготовки музиканта.

Метою статті є обґрунтування значущості читання нот з листа як важливого засобу формування професійних компетентностей музиканта та ґрунтовний аналіз найбільш ефективних методів розвитку цієї навички.

Виклад основного матеріалу. Читання нот з листа є однією з основних навичок професійного музиканта. Вона дозволяє швидко опановувати новий репертуар, адаптуватися до різних музичних стилів та ефективно працювати в ансамблевому виконанні. Ця навичка не лише покращує технічну підготовку, але й сприяє розвитку музичного мислення, координації та концентрації.

Д. Слободніченко називає основні аспекти читання нот з листа:

1. Когнітивний аспект. Читання нот з листа розвиває здатність швидко сприймати та аналізувати нотний текст. Це включає розпізнавання ритмічних, гармонічних та мелодичних структур, а також передбачення музичних подій.

2. Технічний аспект. Висока швидкість розпізнавання нотного тексту повинна поєднуватися з відповідною виконавською технікою. Це вимагає добре розвиненої моторики, координації рук (або дихання у випадку вокалістів та духових інструменталістів) і здатності миттєво реагувати на нотний матеріал.

3. Емоційно-естетичний аспект. Читання нот з листа також сприяє формуванню музичного стилю та інтерпретації. Виконавець повинен не просто відтворювати ноти, а й передавати художній задум твору, розуміти його динаміку, фразування та характер (Слободніченко, 2008: 34).

Читання нот з листа (*prima vista*) є одним із ключових засобів формування професійних компетентностей музиканта, таких як:

1. Виконавська компетентність. Так, швидке орієнтування в нотному тексті сприяє розвитку моторики та координації рухів; формується навичка миттєвого перетворення нотного тексту у звуковий образ; розвивається гнучкість мислення, необхідна для гри у різних стилях та жанрах.

2. Теоретико-музична компетентність. Уміння читати ноти дозволяє підвищити рівень знань сольфеджіо, гармонії, ритміки; розвинути вміння аналізувати структуру твору у процесі виконання; сформувати швидке розпізнавання гармонічних, ритмічних та мелодичних схем.

3. Комунікативна компетентність. Вміння грати з листа особливо важливе для ансамблевого та оркестрового музикування; також формується навичка миттєвої реакції на зміну темпу, динаміки, штрихів; покращується взаємодія з диригентом та колегами під час гри у колективі.

4. Психологічна компетентність. Орієнтування в нотному тексті зменшує рівень тривожності під час імпровізованого виступу; розвиває стресостійкість та адаптивність у концертних умовах; формує впевненість у власних виконавських можливостях.

5. Художньо-естетична компетентність. Читання нот з листа дозволяє ознайомлюватися з великою кількістю музичних творів; формується ширший музичний світогляд та глибше розуміння стилістики; виробляється вміння швидко адаптувати інтерпретацію відповідно до стилю музики.

6. Самоменеджмент та кар'єрна компетентність. Здатність швидко опрацьовувати великий обсяг репертуару є важливою для професійного музиканта. Крім того, читання нот з листа дає перевагу у роботі студійного музиканта, концертмейстера, виконавця в оркестрі; також це полегшує процес підготовки до виступів та репетицій (Заря, 2015: 183).

Тобто, читання нот з листа є не лише технічним навиком, а й потужним засобом розвитку комплексної професійної майстерності музиканта. Його регулярне тренування сприяє формуванню універсального, адаптивного та конкурентоспроможного виконавця.

Розвиток навички читання нот з листа потребує системного підходу, який включає різні методи тренування технічних, ритмічних та когнітивних навичок. Наведемо основні методи розвитку читання нот з листа:

1. *Поступове ускладнення матеріалу* – це ефективний метод розвитку навички читання нот з листа, який базується на поступовому переході від простих завдань до складніших. Спочатку музикант опановує елементарні вправи з простими рит-

мічними фігурами, обмеженим діапазоном нот та зрозумілою гармонією. Згодом додаються складніші елементи: швидші темпи, синкопи, змінні розміри, модуляції та поліфонічні структури. Також важливо поступово змінювати жанри та стилі, щоб розширювати музичний кругозір і адаптаційні можливості. Наприклад, спочатку можна працювати з одноголосими мелодіями, потім переходити до двоголосся, акордових побудов та повноцінних партитур. Регулярне впровадження нових технічних і музичних викликів сприяє розвитку швидкості читання, точності інтерпретації та впевненості у виконанні. Головне – не поспішати й забезпечити баланс між комфортним рівнем складності та поступовим розширенням можливостей, щоб уникнути перевантаження та підтримувати мотивацію до навчання (Гризоглазова, 2021: 25).

2. *Читання коротких фрагментів щодня* допомагає у розвитку м'язової пам'яті, адже чим частіше музикант читає нові твори, тим легше йому орієнтуватися в нотному тексті; формує зорове сприйняття нот, оскільки регулярна практика дозволяє швидше розпізнавати інтервали, акорди та ритмічні структури; підвищує швидкість реакції, так як щоденна робота з новими матеріалами тренує мозок швидше аналізувати нотний текст; допомагає запобігти механічному заучуванню, адже коли музикант часто читає нові фрагменти, він не покладається на пам'ять, а вчиться справді бачити музику в нотах; розвиває внутрішній слух, тому що регулярне читання нот допомагає швидше передбачати музичний розвиток.

3. *Інтервальне читання* – це метод, який базується на розпізнаванні та виконанні нот не окремо, а через аналіз інтервалів між ними. Такий підхід дозволяє швидше орієнтуватися в нотному тексті, оскільки музикант не читає кожну ноту окремо, а одразу сприймає взаємозв'язки між ними. Завдяки цьому формується здатність миттєво розпізнавати мелодичні та гармонічні структури, що особливо корисно для гри в ансамблі та швидкого освоєння нового репертуару (Опарик, 2014: 13).

4. *Попередній аналіз нотного тексту* – це важливий метод у процесі навчання читанню нот з листа, який дозволяє музиканту швидше та впевненіше орієнтуватися в матеріалі. Перед виконанням потрібно звернути увагу на основні елементи: тональність, розмір, ритмічні особливості, темп, динаміку, артикуляцію та складні технічні місця. Важливо визначити структуру твору – наприклад, повторювані мотиви чи зміни гармонії, що можуть полегшити сприйняття. Аналізуючи інтервали, акорди та мелодичні лінії, музикант заздалегідь готує себе до виконання, що допомагає уникнути

зайвих помилок і забезпечує більш плавну гру. Це допомагає не лише прискорити читання нотного тексту, а й сприяє кращому музичному розумінню твору, формуючи професійний підхід до виконання (Ходоровський, 2014: 694).

5. *Використання метроному* є одним із ключових методів розвитку навички читання нот з листа, оскільки допомагає музиканту підтримувати стабільний ритм і уникати довільних сповільнень або прискорень під час гри. Гра під метроном змушує рівномірно розподіляти увагу між нотним текстом і відчуттям часу, що особливо важливо для ансамблевого музикування та концертного виконання. Починати варто з повільного темпу, поступово його збільшуючи, що дозволяє краще опрацювати складні ритмічні фігури та синхронізувати рухи рук. Регулярна практика з метрономом не лише покращує ритмічну точність, а й розвиває внутрішнє відчуття пульсу, роблячи гру більш впевненою та організованою.

6. *Читання різними ключами* є важливим методом розвитку навички читання нот з листа, оскільки дозволяє музиканту легко орієнтуватися в нотному записі для різних інструментів і голосів. Окрім найпоширенішого скрипкового та басового ключів, варто практикувати альтовий і теноровий ключі, які часто використовуються у струнних, духових та вокальних партіях. Регулярне читання нот у різних ключах допомагає розширити зорове сприйняття нотного тексту, покращує інтервальне мислення та сприяє швидкій адаптації до нового матеріалу. Це особливо корисно для музикантів, які грають на кількох інструментах або працюють у сфері аранжування та композиції (Гаркуша, 2013: 42).

7. *Ансамблеве читання* – це читання нот з листа в складі музичного колективу, яке розвиває здатність музиканта швидко адаптуватися до загального звучання, слухати партнерів і зберігати стабільний ритм. Під час такого виконання важливо не лише правильно читати свою партію, а й уважно слідкувати за диригентом або лідером ансамблю, реагувати на зміни динаміки, темпу та артикуляції. Особливу роль відіграє розвиток внутрішнього слуху та відчуття ансамблевої взаємодії, що допомагає гармонійно вписуватися в загальне звучання. Регулярна практика ансамблевого читання покращує музичну комунікацію, ритмічну стійкість і навички спільного інтерпретування творів (Слободніченко, 2008: 37).

8. *Використання ритмічних вправ* є ефективним методом покращення навички читання нот з листа, оскільки розвиває точність ритмічного сприйняття та координацію. Регулярні вправи,

такі як промовляння ритмічних малюнків або гра на одному звуці, допомагають музиканту швидше орієнтуватися в складних ритмах, синкопах, пунктирних фігурах та змінних розмірах. Особливо корисною є практика з метрономом або під акомпанемент, яка дозволяє виробити стійке відчуття пульсу. Такі вправи також сприяють розвитку поліритмії та незалежності рук, що є важливим для виконавців на клавішних, ударних та струнних інструментах (Гаркуша, 2013: 44).

9. *Ментальне читання нот (без інструменту)* – це метод, який допомагає музикантам розвивати внутрішній слух, швидкість зорового сприйняття нотного тексту та розуміння музичної структури без фізичного виконання. Під час такої практики музикант читає ноти, уявляючи їх звучання, ритмічні акценти, артикуляцію та динаміку, що зміцнює зв'язок між зоровим аналізом і аудіальним сприйняттям. Такий метод особливо корисний для роботи з новими творами, покращення запам'ятовування музичного матеріалу та розвитку швидкого читання нот з листа. Він також дозволяє ефективно використовувати час у ситуаціях, коли немає доступу до інструмента, наприклад, у транспорті чи перед виступом (Опарик, 2014: 15).

10. *Використання цифрових технологій* значно покращує процес читання нот з листа, роблячи його більш зручним та ефективним. Сучасні додатки та програми, такі як Soundslice, MuseScore, forScore, Piano Marvel, дозволяють музикантам інтерактивно практикувати нотний текст із підсвіткою нот, автоматичною прокруткою та аудіосупроводом. Також існують тренажери для розвитку ритмічного сприйняття та швидкості читання нот, що адаптуються до рівня виконавця. Використання цифрових носіїв замість паперових нот сприяє мобільності музикантів і дає можливість миттєво змінювати тональність, темп або накладати аналізатор помилок, що робить навчання більш динамічним та доступним (Ярошенко, 2019: 93).

11. *Імпровізація на основі нотного тексту* – це метод, який розвиває музичну гнучкість, творче мислення та здатність вільно інтерпретувати твір. Вона передбачає варіювання мелодичних, ритмічних або гармонічних елементів вихідного матеріалу, що допомагає музиканту глибше розуміти музичну структуру та стиль. Імпровізація може включати зміну артикуляції, додавання прикрас, варіацій або навіть гармонічного супроводу. Така практика особливо корисна для джазових виконавців, органістів, аранжувальників та композиторів, а також для класичних музикантів, оскільки розвиває інтуїтивне відчуття форми та взаємозв'язок між нотним текстом і живим виконанням.

12. *Читання вокальної партії з текстом* – це навичка, яка поєднує швидке сприйняття нотного запису та одночасне проголошення або проспівування тексту. Для вокалістів це особливо важливо, оскільки вимагає узгодження ритму, інтонації та дикції. Під час читання слід звертати увагу на фразування, акценти та вимову, щоб передати характер твору. Спочатку корисно пропрацювати партію окремо – ритмічно промовити текст, потім виконати мелодію на нейтральному складі, а вже після цього поєднати спів із правильним мовним наголосом. Такий метод допомагає уникнути технічних труднощів та сприяє більш виразному музичному виконанню (Голубєв, 2006: 73).

Таким чином, регулярна практика, різноманітність методів і поступове підвищення складності матеріалу дозволяють значно покращити навичку читання нот з листа та зробити її автоматичною і впевненою.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що розвиток професійних компетентностей музиканта неможливий без ово-

лодіння навичкою читання нот з листа, адже це ключова складова виконавської майстерності, що дозволяє швидко опановувати новий репертуар, ефективно працювати в ансамблі та оркестрі, а також розвивати музичне мислення. Вміння миттєво орієнтуватися в нотному тексті, зберігаючи точність ритму, інтонації та динаміки, робить музиканта більш впевненим та універсальним. Для вдосконалення цієї навички використовують різноманітні методи, серед яких поступове ускладнення матеріалу, щоденне читання коротких фрагментів, інтервальне читання, попередній аналіз нотного тексту та ансамблеве виконання. Додатково ефективними є робота з метрономом, читання партій у різних ключах, ментальне читання без інструмента, імпровізація на основі нотного тексту та застосування цифрових технологій. Комплексне використання цих підходів сприяє не лише технічній майстерності, а й формуванню глибокого музичного розуміння, що в результаті робить виконавця більш гнучким, самостійним і здатним до творчого самовираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаркуша Л.І., Економова О.С. Формування професійних навичок і вмінь студентів на заняттях з основного музичного інструмента (фортепіано): навчально-методичний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 100 с.
2. Голубєв П.В. Поради молодим педагогам-вокалістам. 2-ге вид. Київ: Музична Україна, 2006. С. 72-75.
3. Гризоголазова Т.І. Методика формування навичок читання нотного тексту. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ, 2021. Вип. 75. Т. 1. С. 23-26.
4. Заря Л.О. Специфіка формування навичок читання з листа нотного тексту у майбутніх вчителів музики. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2015. Вип. 18(23). С. 182-184.
5. Опарик Л.М. Теорія та методика читання музики з листа в класі фортепіано: методичні рекомендації для студентів вищих музичних навчальних закладів. 2-ге вид. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2014. 34 с.
6. Слободніченко Д.О. Формування навичок читання з листа хорових партитур у студентів вищих навчальних закладів: дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. С. 34-38.
7. Ходоровський В.І. Теоретичні основи формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики в процесі фахової підготовки. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 691-697.
8. Ярошенко О.М. Новітні технології у процесі навчання гри на фортепіано. *Музичне мистецтво і культура*. 2019. № 7. С. 90-96.

REFERENCES

1. Harkusha L.I., Ekonomova O.S. (2013) Formuvannia profesiinykh navychok i vmin studentiv na zaniattiakh z osnovnoho muzychnoho instrumenta (fortepiano): navchalno-metodychnyi posibnyk. [Formation of professional skills and abilities of students in classes on the main musical instrument (piano): teaching and methodological manual]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. 100 [in Ukrainian]
2. Holubiev P.V. (2006) Porady molodym pedahoham-vokalistam. [Tips for Young Vocal Pedagogues]. 2-he vyd. Kyiv: Muzychna Ukraina. 72-75 [in Ukrainian].
3. Hryzohlazova T.I. (2021) Metodyka formuvannia navychok chytannia notnoho tekstu. [Methodology for developing musical text reading skills]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh: zb. nauk. prats. Zaporizhzhia: KPU. 75. 23-26 [in Ukrainian].
4. Zaria L.O. (2015) Spetsyfika formuvannia navychok chytannia z lysta notnoho tekstu u maibutnikh vchyteliv muzyky. [Specifics of developing skills in reading sheet music from a sheet of paper in future music teachers]. Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. 18. 182-184 [in Ukrainian].
5. Oparyk L.M. (2014) Teoriia ta metodyka chytannia muzyky z lysta v klasi fortiepiano: metodychni rekomendatsii dlia studentiv vyshchykh muzychnykh navchalnykh zakladiv. [Theory and methodology of reading music from a sheet of paper in the piano class: methodological recommendations for students of higher musical educational institutions]. 2-he vyd. Ivano-Frankivsk: Lileia NV. 34 s [in Ukrainian].

6. Slobodnichenko D.O. (2008) Formuvannia navychok chytannia z lysta khorovykh partytur u studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv: dys... kand. ped. nauk: 13.00.02. [Formation of skills in reading choral scores from the sheet music of students of higher educational institutions: dissertation of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.02.]. Kyiv. 34-38 [in Ukrainian].

7. Khodorovskyi V.I. (2014) Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti maibutnoho vchytelia muzyky v protsesi fakhovoi pidhotovky. [Theoretical foundations of the formation of performing skills of a future music teacher in the process of professional training]. Profesiina mystetska osvita i khudozhnia kultura: vyklyky KhKhI stolittia: materialy Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. Kyiv. 691-697 [in Ukrainian].

8. Yaroshenko O.M. (2019) Novitni tekhnolohii u protsesi navchannia hry na fortepiano. [The latest technologies in the process of learning to play the piano]. Muzychne mystetstvo i kultura. 7. 90-96 [in Ukrainian].